

УДК 37.091.12+37.02

Юрій Перинський

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СФОРМОВАНOSTІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ТЕХНОЛОГІЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ**

Розв'язання багатьох сучасних педагогічних проблем пов'язане із упровадженням в освітній процес інноваційних технологій навчання. Одним із напрямів розв'язання цієї проблеми є підготовка майбутніх учителів технологій до майбутньої інноваційної педагогічної діяльності. Автором статті була розроблена модель формування готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання у середніх загальноосвітніх закладах. У статті автор знайомить з результатами педагогічного експерименту з формування готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання.

Ключові слова: *вчитель технологій, інноваційні методи навчання, професійна готовність, професійна готовність майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання, педагогічне дослідження, експериментальна перевірка сформованості професійної готовності.*

Решение многих современных педагогических проблем связано с внедрением в образовательный процесс инновационных технологий обучения. Одним из направлений решения этой проблемы является подготовка будущих учителей технологий к будущей инновационной педагогической деятельности. Автором статьи была разработана модель формирования готовности студентов к применению инновационных методов обучения в средних общеобразовательных учреждениях. В статье автор знакомит с результатами педагогического эксперимента по формированию готовности студентов к применению инновационных методов обучения.

Ключевые слова: *учитель технологий, инновационные методы обучения, профессиональная готовность, профессиональная готовность будущих учителей технологий к применению инновационных методов обучения, педагогическое исследование, экспериментальная проверка сформированности профессиональной готовности.*

Traditional teaching tools, content and organization of educational process does not give the desired qualitative and quantitative results of the learning. Scientists and practices reached a consensus that resolving of many of today's educational problems need to associate with the introduction and using

in educational process innovative technologies. Innovative technologies, methods, forms and teaching tools are essential factors for education reform. Training of future technologies teachers for future innovation educational activities is one of the ways to solve this problem. The author of the article have developed a model and pedagogical conditions of formation of readiness of students for using innovative teaching methods in secondary schools, have improved content and stages of learning. Forming pedagogical experiment and analyze its results were conducted for objectivity own research. In the article author inform academics with the results its experimental work.

Key words: *technologies teacher, innovative methods of teaching, professional readiness, professional readiness of the future technologies teachers for use innovative methods of teaching, stages of formation of professional readiness of the future technologies teachers for use innovative methods of teaching, pedagogical research, experimental verification of the formation of professional readiness.*

Переважання в освітньому процесі традиційно сформованих форм і методів навчання (масових і групових), зорієнтованих на студентів середнього рівня, шкодить формуванню й розвитку їхнім майбутнім професійним компетентностям і творчим можливостям. Єдині педагогічні вимоги та однакові для всіх завдання не можуть бути виконані за один і той самий час з однаковим результатом без послідовної індивідуально-диференційованої допомоги.

Упровадження інноваційних методик і технологій навчання є пріоритетним напрямом реформування вітчизняної системи вищої освіти загалом і педагогічної зокрема. Виконуючи навчальну, виховну й дослідницьку функції, зазначені технології можуть застосовуватися як на етапі підготовки до проведення занять, створенні навчально-методичного забезпечення, так і під час навчально-виховного процесу й у позааудиторній роботі. Використання інноваційних технологій навчання дасть змогу створити принципово нову інформаційну освітню сферу, що надасть широкі можливості для навчальної діяльності, підвищить мотивацію, буде розвивати самостійність і забезпечувати індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, що в цілому сприятиме модернізації системи навчання, яка існує на сучасному етапі.

Сучасні дослідження проблем підготовки майбутніх учителів технологій розкриті в роботах В. Гетти [5], Р. Гуревича [5], І. Дичківської [3], М. Євтуха [4], О. Коберника [5; 7], В. Лугового [9], та ін.

Більш близькими до нашої теми є проблеми, що розробляються вітчизняними вченими, зокрема: Т. Демиденко зосередила увагу на підготовці майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності [1]; Т. Дем'янюк проаналізувала інноваційні методи трудового виховання учнів [2]; С. Стрілець обґрунтувала

теоретико-методичні засади підготовки вчителів початкової школи засобами інноваційних технологій [11]. Але окремого дослідження з формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання не проводилося.

Тому метою статті є аналіз результатів педагогічного експерименту з формування професійної готовності в майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання.

Для визначення готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання необхідно визначити критерії й показники сформованості цієї діяльності згідно визначених раніше компонентів цього виду професійної готовності.

У теорії й практиці педагогічної освіти існують загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв, які зводяться до того, що «критерії повинні відбивати основні закономірності формування особистості; за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язку між всіма компонентами досліджуваної системи» [10, с. 102].

Із урахуванням цього визначення, необхідно сформулювати критерії, що відбивають специфіку інноваційної діяльності й проектування, як умови підготовки до неї.

По-перше, критерії повинні бути розкриті через ряд специфічних ознак, що відбивають всі структурні компоненти. По-друге, критерії повинні відбивати динаміку вимірюваної якості в часі.

Запропонована система критеріїв рівнів сформованості професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання майбутнього вчителя повинна відбивати основні результати сформованості відповідних якостей особистості й розкриватися через специфічні ознаки усіх компонентів професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання: мотиваційного, когнітивного, операційно-технологічний і емоційно-рефлексивного, тому розглянемо зміст всіх критеріїв за компонентами.

Показниками мотиваційного критерію можна вважати інтерес до прийняття, засвоєнню нововведень через проектування, прагнення до зміни своєї позиції в освітньому процесі, усвідомлення мети застосування інноваційних методів навчання.

Для встановлення чітких критеріїв когнітивного компоненту варто підкреслити, що мотиви, що визначають підготовку до майбутньої інноваційної діяльності й успішність її здійснення, зв'язані зі знанням про неї [5, с. 28]. Тому важливо вибрати як показники не всі психолого-педагогічні знання, якими студент опановує у процесі вивчення всього циклу педагогічних дисциплін, а знання сутності педагогічних інновацій, їхніх типів, структури інноваційної діяльності вчителів; сутності педагогічного проектування, його логіки і змісту етапів. Але знання ці не повинні розумітися статично, тому що вони проявляються тільки в

діяльності, є невід'ємною частиною особистості студента й немислимі поза оперування ними.

Показниками операційно-технологічного компоненту готовності виступають уміння відбору оптимальних методів навчання, проектування цілісного навчального процесу. Теоретичний аналіз проблеми професійних умінь, у тому числі й педагогічних, аналіз технологічного компонента інноваційної діяльності вчителі, логіки процесу педагогічного проектування, аналіз навчального процесу в досвіді роботи інноваційних освітніх установ дозволив нам визначити таку структуру цієї групи педагогічних умінь:

I. Визначення проблеми проектування: проведення проблемного аналізу ситуацій; виділення «набору» проблем ранжирування їх; формулювання проблеми й вибір проектувального шляху її рішення.

II. Конструювання концепції проекту: формулювання цілей завдань; проведення пошуку й відбору ідей для проектування; проектування змісту, методів, форм організації діяльності й взаємодії.

III. Прогнозування результатів, негативних і позитивних наслідків від реалізації проекту.

Сукупність умінь аналізу себе й своєї діяльності утворюють показники рефлексивного критерію готовності.

Взаємозв'язок компонентів і показників готовності студентів представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Компоненти і показники готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання

Компоненти	Показники
<i>1</i>	<i>2</i>
Мотиваційний	- прагнення до зміни своєї позиції в освітньому процесі; - усвідомлення мети застосування інноваційних методів навчання; - прийняття, засвоєння нововведень через проектування.
Когнітивний	Знання сутності педагогічних інновацій, їхніх типів, структури інноваційної діяльності вчителі, сутності педагогічного проектування, його логіки й змісти етапів.
Операційно-технологічний	Уміння і навички застосування інноваційних методів навчання: - уміння визначати навчальну проблему; - уміння конструювати концепцію застосування інноваційних методів навчання для подолання проблеми; - уміння прогнозувати результати, негативні й позитивні наслідки від реалізації інноваційних методів.
Емоційно-рефлексивний	Професійні рефлексивні вміння і якості: - уміння самоаналізу й аналізу педагогічної діяльності; - позитивне ставлення до власної педагогічної діяльності, застосування інноваційних методів навчання; - адекватна самооцінка.

Завданням діагностичного етапу дослідження було визначення реального стану готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання. За підсумками цієї діяльності передбачалося, скорегувати, певні в ході теоретичного аналізу, критерії й показники, методи дослідження готовності до застосування інноваційних методів навчання. Це дозволило відповідно до отриманих результатів організувати дослідно-експериментальну роботу з підготовки студентів до інноваційної педагогічної діяльності.

Використані методи дослідження (анкетування, тести, аналіз педагогічних проектів, аналіз виконаних різнорівневих завдань, спостереження, бесіди) дозволили визначити реальний рівень сформованості всіх компонентів готовності: мотиваційного, когнітивного, операційно-технологічного й емоційно-рефлексивного, що зробило аналіз стану підготовки майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання досить цілісним.

Сформована модель формування професійної готовності у студентів технологічних факультетів педагогічних ВНЗ до застосування інноваційних методів навчання включає в себе:

- лекційний матеріал про сутність, зміст і структуру інноваційної діяльності вчителя в сфері технологічної освіти;
- соціально-психологічний груповий тренінг, спрямований підвищення рівня готовності майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності з відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач в ході навчання (тести і практичні завдання, у зміст яких на нормативному етапі слід додавати елементи творчості);
- ігрові методи спрямовані на відпрацювання педагогічних ситуацій, вирішення педагогічних проблем, характеризуються схожими до реальної практики змістом і формами взаємодії суб'єктів освітнього процесу;
- методи групового вирішення творчих завдань і розвитку творчої діяльності: проблемні задачі та ситуації, метод мозкового штурму, метод зворотного мозкового штурму тощо.

Окрім методів навчання і вирішення проблем, важливим було створення позитивного емоційного фону діяльності студентів з формування і розвитку у них професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання: заохочення, створення ситуації успіху, позитивне оцінювання, вільний вибір творчих завдань, спонукання до вибору альтернативних рішень, підкреслення особистісної значущості студентів.

У зв'язку із цим, важливо проаналізувати стан професійної готовності студентів технологічних факультетів до застосування інноваційних методів навчання, визначити початковий і кінцевий рівні

даної до і після проведення формувального педагогічного експерименту.

У ході експериментальної роботи була проведена апробація організаційно-методичного інструментарію, виявлений його вплив на ефективність процесу формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх учителів технологій.

Формувальний етап експериментальної роботи мав такий зміст за етапами.

Перший етап формування професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання – пропедевтичний – спрямований на формування усвідомлення значимості інноваційної педагогічної діяльності. Реалізація процесу формування інноваційної педагогічної діяльності на цьому етапі відбувається у процесі вивчення таких дисциплін навчального плану спеціальності 6.010103 «Технологічна освіта» (Галузь знань: 0101 «Педагогічна освіта», напрям підготовки: «Технологічна освіта»), кваліфікація – учитель технологій, як «Загальна психологія», «Основи інформатики та комп'ютерної техніки», «Практикум у навчальних майстернях» й «Вступ до спеціальності».

У ході вивчення загальної психології на першому етапі (перший семестр) використалася розроблена система підготовчих вправ і тренінгів, розрахованих на засвоєння й закріплення матеріалу курсу, спрямованих на відпрацювання навичок психологічного дослідження в умовах загальноосвітнього навчального закладу, формування професійної психолого-педагогічної компетентності.

Підбір тренінгів був зорієнтований на ознайомлення студентів з шляхами подолання страху перед публічним виступом, виробленням і озвученням нових нестандартних власних думок, формування навичок подолання конформізму, фобій, стану фрустрації тощо.

Завданням навчання «Загальній психології» на першому етапі була підготовка студентів до монологічних висловлень і участі в різних видах діалогу. Виходячи з поставленого завдання, практичні заняття включали теми «Психологічний розвиток дітей», «Педагогічна професія» тощо. Вимагалось підібрати батарею тестів, розробити анкети із вивчення учнів, власного професійного розвитку. Для відпрацювання навичок наукового доказу заняття були організовані у формі дискусій. Окрім анкет і тестів, при підготовці до практичних занять студенти, сформовані в підгрупи, займалися підбором матеріалу, готували доповіді на 5–7 хвилин, питання для опонування.

Черговий етап – ознайомлювальний. Завданням цього етапу було формування професійних вмінь вивчення учня на різних етапах її онтологічного розвитку з метою надання дієвої допомоги у навчанні.

У процесі вивчення психології – це етап професіоналізації і поглибленого вивчення. У курсі загальної психології на цьому етапі широко застосовувалися методи активного навчання, такі як ситуаційні,

рольові й ділові ігри, які сприяли вдосконалюванню спілкування, подоланню мовних і комунікативних бар'єрів.

Вивчення інформатики дозволяє студентам здобувати навички рішення функціональних й обчислювальних завдань, алгоритмізації, створення електронних текстових завдань, слайдів.

У процесі вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» студенти готували доповіді, реферати про педагогічну діяльність як вітчизняних, так і закордонних викладачів технологічної освіти (трудового навчання), про інноваційні процеси в освіті. Заняття проводилися у формі круглого стола, дискусій, рольових і ділових ігор. Окремо студенти знайомилися з інформаційним середовищем наукової бібліотеки ВНЗ.

«Практикум у навчальних майстернях» – практико-орієнтована дисципліна для майбутніх учителів технологій. В ході розробки виробів, студенти знайомляться з різними методами активізації мислення, способами пошуку і аналізу інформації, методами розробки нових виробів. В процесі всього курсу студенти підготовляють і захищають кілька навчальних проектів.

Система тренінгів з психології, придбані навички на заняттях з інформатики, «Вступу до спеціальності», робота в науковій бібліотеці, ознайомлення з проектуванням матеріальних виробів, застосування методів активізації пізнавальної діяльності студентів, колективна, групова і самостійна робота студентів, підготовка до доповідей, написання рефератів – все це сприяло їх просуванню за рівнями сформованості інноваційної педагогічної діяльності.

Тренувальний (третій) етап процесу формування професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання майбутніх учителів технологій реалізовувався при вивченні дисциплін спеціальності «Теорія педагогіки (дидактика)», «Теорія трудового навчання» і «Методика трудового навчання».

Дані спеціальні дисципліни дають основу майбутньому педагогу для ефективної професійної діяльності. При їхньому вивченні студенти здобувають навички вибирати й модифікувати існуючі, розробляти нові методи педагогічної діяльності; знання методології педагогічного дослідження; уміння обробки отриманих результатів дослідження й подання їх у вигляді звітів, статей. Все це сприяє формуванню відповідальності за результати, придбанню навичок управління собою в процесі здійснення індивідуальної інноваційної педагогічної діяльності.

Результатом цього етапу була розробка й проведення практичного заняття однієї із програми шкільного курсу «Технологія» («Трудове навчання»). Творча робота в цьому напрямку вимагала від студентів міцних знань по досліджуваних дисциплінах, уміння працювати в колективі, вести дискусію, коректного відношення до думки товаришів.

Основна увага у розробленій методиці процесу формування

готовності майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання була зроблена на організацію творчої роботи студентів. Студенти експериментальної групи з першого етапу навчання у ВНЗ займалися пошуком інформації про майбутню професійну діяльність, училися аналізу різних підходів до педагогічної діяльності, брали участь у дискусіях, знайомилися з досвідом викладачів ВНЗ України й закордонних освітніх установ. Готовили повідомлення українською та іноземними мовами, брали активну участь у дослідницькій роботі викладачів, науково-методичних і науково-практичних конференціях. Тоді як студенти контрольної групи освоювали основну програму, бажання брати участь у дослідницькій роботі виявили всього 4 чоловік.

Четвертий – практичний етап полягав у застосуванні набутих знань, умінь, навичок і досвіду у професійній діяльності. Важливим чинником підвищення рівня професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання були завдання, направлені на удосконалення реального навчального процесу, на впровадження нових методів навчально-пошукової і навчально-дослідницької діяльності учнів. Цей етап був спрямований на формування здібностей і практичних навичок застосування інноваційних методів навчання.

Результатом цього етапу були розроблені групові проекти застосування інноваційних методів навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Окрім методу проектів, широке застосування набув метод кейсів – метод навчання, в якому на основі описаної реальної педагогічної ситуації студенти досліджують її, виділяють головну суть проблеми, запропоновують можливі рішення, обґрунтовують найкращий з них. Метод кейсів сприяв розвитку вміння аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, вибирати оптимальний варіант і становити план його здійснення, протягом навчального циклу такий підхід застосовувався багатократно, у результаті чого в студентів вироблялася стійка навичка рішення практичних завдань.

П'ятий (навчально-науковий) етап процесу формування готовності до застосування інноваційних методів навчання був спрямований на засвоєння навичок розробки, організації та перевірки результативності інноваційних проектів навчання.

У процесі вивчення дисциплін «Основи наукової діяльності» і «Методика профільного навчання» студенти вчилися проводити теоретичні й емпіричні педагогічні дослідження, статистичній обробці експериментальних даних (параметричних і непараметричних).

Проект обговорювався, відбиралися кращі варіанти, визначалися критерії оцінки індивідуальних проектів.

У цей період (8 і 9 семестри) студенти розробляють індивідуальний проект інноваційної педагогічної діяльності в курсі «Методика навчання (за спеціалізацією)» і апробують його під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах (школах, ліцеях, коледжах).

Під час роботи над індивідуальним проектом студенти один раз у два тижні консультувалися з керівником, працювали в бібліотеці, у світовій мережі Інтернет. Перевіряли експериментально окремі розробки занять у своїй навчальній групі, проводили анкетування, тестування тощо.

Розроблені й апробовані індивідуальні проекти інноваційної педагогічної діяльності студентами експериментальної групи були покладені в основу випускних робіт й одержали високі оцінки при захисті.

Порівняння результатів тестування на початок і кінець формувального експерименту контрольних і експериментальних груп представлено на діаграмах (рис. 1 і рис. 2).

Результати вихідного тестування експериментальної й контрольної групи підтверджують ефективність розробленого організаційно-методичного інструментарію.

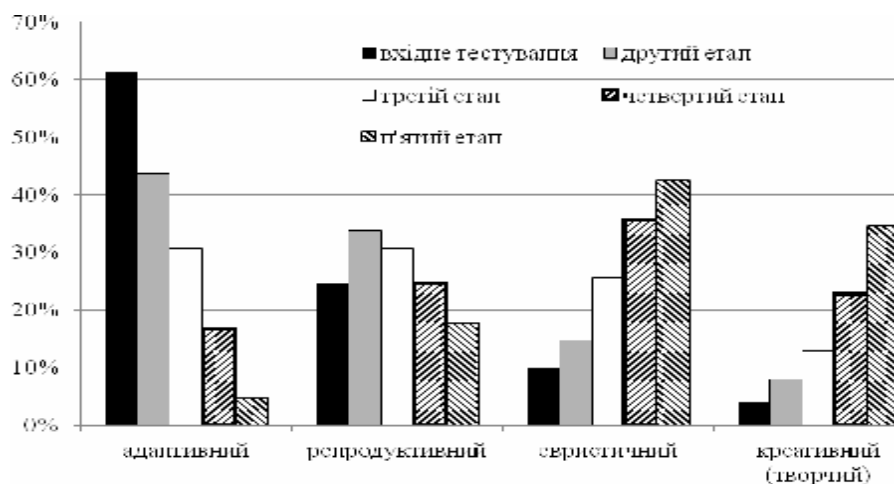

Рис. 1. Рівні професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання студентів експериментальної групи (%)

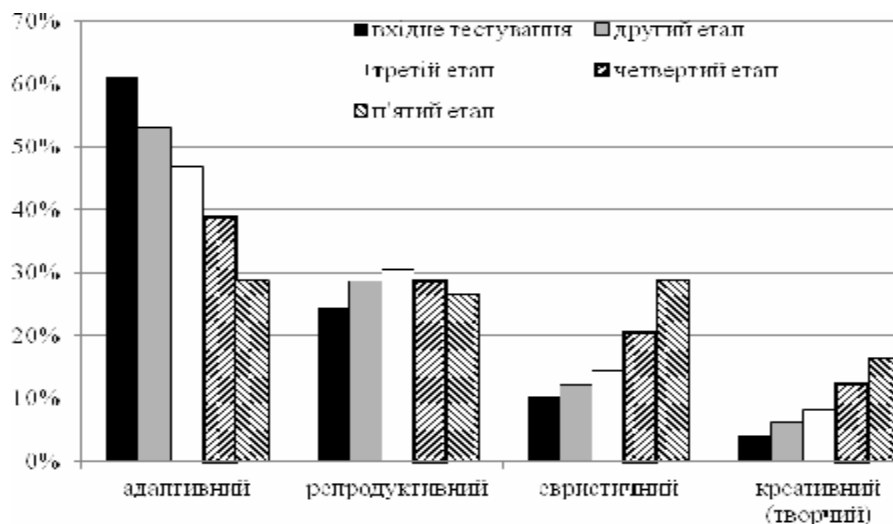

Рис. 2. Рівні професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання студентів контрольної групи (%)

Результати тестування завершального етапу були оцінені за допомогою критерію Пірсона χ^2 (хі-квадрат) [10, с. 288]:

для адаптивного рівня $T_{\text{набл}} = 5,009$;

для репродуктивного рівня $T_{\text{набл}} = 4,592$;

для евристичного рівня $T_{\text{набл}} = 3,867$;

для креативного рівня $T_{\text{набл}} = 4,578$.

Порівняння $T_{\text{набл}} > T_{\text{крит}}$ на кінець експерименту дозволяє нам стверджувати, що розбіжність у розподілі студентів в експериментальних і контрольних групах за рівнями сформованої готовності до інноваційної педагогічної діяльності статистично значиме.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

– під формуванням професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання розуміємо процес становлення знань щодо інноваційної педагогічної діяльності, умінь і навичок застосувати ці знання у практичній професійній діяльності, системи особистісних і професійних якостей, що обумовлюють мотиваційні, когнітивний, операційно-технологічний і емоційно-рефлексивний компоненти готовності;

– з огляду на специфіку педагогічних дисциплін, необхідність цілісного формування необхідних компонентів, що обумовлюють готовність студентів до інноваційних методів навчання, і власне потенціал майбутньої інноваційної педагогічної діяльності, у цьому процесі вибудовуються різні етапи професійної підготовки студентів;

– визначені мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний і емоційно-рефлексивний компоненти професійної готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання, які на кожному етапі мають специфічний зміст (відповідно до логіки процесу підготовки й експериментальної діяльності) повно розкривають рівні готовності майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання.

Для управління процесом формування готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання можна рекомендувати наступні поради.

1. Оскільки реалізація експериментальної моделі формування готовності до застосування інноваційних методів навчання повинна приводити до глибоких, повних і стійких змін у якісних особливостях і структурі професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя технологій, то педагогічний вплив потрібно здійснювати не епізодично, а протягом усього процесу дослідно-експериментального навчання.

2. Для правильного вибору характеру й ступеня впливу необхідно знати не тільки мету й кінцевий стан до досягнення якого треба прагнути, але й постійно діагностувати стан суб'єкту педагогічного впливу, оскільки без інформації про сформованість рівнів готовності студентів до застосування інноваційних методів навчання на кожному етапі дослідно-

експериментальної роботи її формування не ефективно.

3. Ефективність педагогічного впливу пов'язана із наявністю критеріїв, за якими встановлюється оптимальність досягнутих результатів.

4. Педагогічний вплив на управління процесом формування професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання повинен враховувати, що людина являє собою саморегулюючу систему, тому педагогічна взаємодія в експериментальній педагогічній моделі повинна будуватися так, щоб вона оптимальним шляхом вела до самоврядування і саморозвитку студентів.

5. У процесі формування професійної готовності до застосування інноваційних методів навчання, викладачам необхідно створювати психологічну атмосферу, яка б приносила студентам почувати задоволення від пізнавального процесу та його результатів.

6. Оптимального рівня сформованості професійної готовності у майбутнього вчителя технологій до застосування інноваційних методів навчання можна досягти за умови, якщо педагогічна діяльність викладача й внутрішні прагнення студентів будуть відповідати конкретним цілям удосконалення освітнього процесу в сучасній школі.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про те, що в результаті дослідно-експериментальної роботи з формування професійної готовності студентів технологічних факультетів до застосування інноваційних методів навчання за всіма рівнями спостерігається зростання показників, через підвищення рівня сформованості всіх його компонентів.

Можливим напрямом подальшого дослідження є визначення впливу на формування готовності у майбутніх учителів технологій до застосування інноваційних методів навчання через введення необхідних змін у матеріалознавчих, загально-технічних і машинознавчих дисциплінах підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демиденко Т. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. М. Демиденко; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2004. – 20 с.
2. Дем'янюк Т. Д. Інноваційні технології трудового виховання учнів : навч.-метод. посіб. / Т. Д. Дем'янюк, Г. Ф. Вознюк, Г. В. Сухолейстер; М-во освіти і науки України [та ін.]. – К. – Рівне : Волинські обереги, 2008. – 175 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / Ілона Дичківська. – 3-тє вид., випр. – Київ : Академвидав, 2015. – 302 с.
4. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 564 с.

5. Євтух М. Б. Технологія інноваційної педагогічної освіти / Микола Євтух, Андрій Нісімчук; Ін-т пед. технологій. – Луцьк : Твердиня, 2011. – 453 с.
6. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навч.-метод. посіб. / [Гетта В. Г., Гуревич Р. С., Коберник О. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Коберника, Г. В. Терещука]. – Умань : Жовтий, 2008. – 210 с.
7. Коберник О. М. Інноваційні технології навчання та виховання : навч. посіб. / О. М. Коберник, О. В. Бялик. – Умань : Жовтий, 2010. – 208 с.
8. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг – Таллин: «Валгус», 1980. – 334 с.
9. Луговий В. І. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі / [За заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]; Нац. АПН України, Ін-т вищої освіти. – К. : Пед. думка, 2011. – 258 с.
10. Слостенин В. А. Педагогика: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Слостенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
11. Стрілець С. І. Інноваційні технології і методи навчання у вищій освіті: проблеми та перспективи // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету / Серія: Педагогічні науки [Текст]. – Чернігів: Вид. відділ ЧНПУ, 2011. – Вип. 90. – С. 204–209.